

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ФАСТ Олексій Олександрович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін, Інститут права та суспільних відносин, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9919-5730>

УДК 347.4:004

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.54>

У статті досліджено європейський досвід правового регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій в умовах цифровізації суспільства та розвитку інформаційних відносин.

Обґрунтовано, що стрімке поширення цифрових технологій зумовлює появу нових правових ризиків, пов'язаних із неправомірною обробкою персональних даних, поширенням незаконного контенту, порушенням прав інтелектуальної власності, незаконним доступом до інформаційних систем та заподіянням майнової і моральної шкоди суб'єктам цифрових відносин.

Визначено, що інститут цивільно-правової відповідальності є важливим механізмом захисту прав та законних інтересів учасників інформаційних правовідносин, оскільки забезпечує відшкодування шкоди та виконує превентивну функцію. Проаналізовано основні нормативно-правові акти Європейського Союзу у цій сфері, зокрема Загальний регламент про захист даних (GDPR), Директиву 2000/31/ЄС про електронну комерцію та Акт про цифрові послуги (DSA).

З'ясовано особливості правового статусу постачальників цифрових послуг, межі їхньої відповідальності за контент користувачів, порядок реагування на незаконну інформацію, а також механізми захисту прав користувачів у цифровому середовищі. Особливу увагу приділено тенденціям удосконалення правового регулювання відповідальності у сфері штучного інтелекту та автоматизованих систем.

Зроблено висновок, що європейський підхід ґрунтується на поєднанні норм цивільного, інформаційного та адміністративного права і може бути використаний для вдосконалення національного законодавства України в умовах європейської інтеграції.

Ключові слова: цивільно-правова відповідальність, інформаційні технології, цифрове середовище, правове регулювання, GDPR, Директива про електронну комерцію, Акт про цифрові послуги, персональні дані, цифрові платформи, європейський досвід.

Постановка проблеми

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та цифровізація суспільства сприяють формуванню нових суспільних відносин, які потребують належного правового регулювання. Інформаційні технології активно застосовуються у різних сферах суспільного життя, зокрема в економіці, державному управлінні, фінансовій діяльності, освіті та сфері комунікацій. Разом із розширенням можливостей використання цифрових технологій зростає і кількість правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням інформаційних систем, порушенням прав інтелектуальної власності, незаконним поширенням інформації або неправомірною обробкою персональних даних.

У цих умовах особливого значення набуває інститут цивільно-правової відповідальності, який виступає важливим механізмом захисту прав та законних інтересів суб'єктів інформаційних відносин. Цивільно-право-

ва відповідальність забезпечує можливість відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок неправомірного використання інформаційних технологій.

З огляду на процеси цифрової трансформації та європейської інтеграції України, актуальним є дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, що дозволяє визначити ефективні правові механізми регулювання цифрових відносин і врахувати їх при вдосконаленні національного законодавства.

Стан дослідження проблеми

Проблематика правового регулювання відповідальності у сфері інформаційних технологій є предметом досліджень багатьох науковців. Значний внесок у дослідження, що стосуються цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій зробили такі вчені, як О. Тищенко [14], В. Теремецький [15], Т. Федоренко [16], які у своїх працях розглядали саме теоретичні аспекти цивільно-правової відповідальності.

Окремі аспекти правового регулювання інформаційних відносин, захисту персональних даних та цивільно-правової відповідальності у інформаційному середовищі досліджували зарубіжні вчені, зокрема Р. Браунсворд [1], Дж. Купс [5], А. Ренда [7], П. Де Херт [3, 4] та інші.

У працях вищезгаданих науковців аналізуються правові механізми регулювання інформаційних технологій, проблеми цивільно-правової відповідальності у кіберпросторі та перспективи розвитку інформаційного права.

Разом з тим, у науковій літературі недостатньо уваги приділено комплексному аналізу зарубіжного досвіду законодавчого регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Мета дослідження

Метою статті є аналіз європейського досвіду правового регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій та визначення можливостей

його використання для вдосконалення національного законодавства України.

Завдання дослідження

Завдання дослідження полягають у з'ясуванні сутності та правової природи цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, визначенні основних правових ризиків, що виникають у цифровому середовищі, зокрема у зв'язку з обробкою персональних даних, поширенням незаконного контенту та порушенням прав інтелектуальної власності, аналізі нормативно-правових актів Європейського Союзу (зокрема GDPR, Директиви про електронну комерцію та Акта про цифрові послуги), дослідженні особливостей правового статусу постачальників цифрових послуг і меж їх відповідальності, узагальненні підходів до відшкодування матеріальної та моральної шкоди у цифровому середовищі, визначенні сучасних тенденцій розвитку правового регулювання відповідальності, у тому числі у сфері штучного інтелекту, а також обґрунтуванні можливостей імплементації європейського досвіду у національне законодавство України.

Наукова новизна

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій крізь призму європейського правового досвіду та сучасних процесів цифровізації, уточненні її сутності та особливостей реалізації у цифровому середовищі, визначенні правових ризиків, пов'язаних із використанням інформаційних технологій, а також узагальненні підходів Європейського Союзу до регулювання відповідальності цифрових платформ і постачальників послуг. У роботі дістало подальшого розвитку обґрунтування механізмів відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок порушень у сфері ІТ, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства України з урахуванням європейських стандартів і тенденцій розвитку правового регулювання, зокрема у сфері штучного інтелекту.

**Виклад основного
матеріалу дослідження**

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується стрімким поширенням цифрових технологій, що істотно впливає на характер суспільних відносин [9]. Інформаційні технології активно використовуються у сфері економіки, державного управління, фінансових послуг, електронної комерції та комунікацій. Разом із розширенням можливостей цифрового середовища зростає і кількість правопорушень, пов'язаних із неправомірним використанням інформаційних ресурсів, незаконним доступом до інформаційних систем, порушенням прав інтелектуальної власності, поширенням недостовірної інформації або неправомірною обробкою персональних даних. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває формування ефективних механізмів цивільно-правової відповідальності, здатних забезпечити належний рівень захисту прав та законних інтересів суб'єктів інформаційних відносин.

У більшості розвинених держав правове регулювання відповідальності у сфері інформаційних технологій здійснюється шляхом поєднання норм цивільного, інформаційного та адміністративного права. При цьому ключовою функцією цивільно-правової відповідальності є відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення прав у цифровому середовищі, а також запобігання подальшим правопорушенням.

Так, у Конституції України відсутнє пряме регулювання цивільно-правової відповідальності саме у сфері інформаційних технологій, однак вона закріплює базові принципи і права, які становлять конституційну основу для такої відповідальності. Ст.32 Конституції України, гарантує право на повагу до приватного життя, захист персональних даних та забороняє їх збирання, зберігання, використання і поширення без згоди особи (крім випадків, передбачених законом). Саме ця норма є фундаментом для притягнення до цивільно-правової відповідальності за незаконну обробку персональних даних. Ст.34 Конституції України закріплює право на свободу думки і слова та вільне поширення інформації. Водночас

передбачає можливість обмеження цього права з метою захисту репутації, прав інших осіб, що є підставою для відповідальності за поширення недостовірної або незаконної інформації в Інтернеті. Ст. 3 Конституції України визначає людину, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність. У цій статті обґрунтовано необхідність захисту особи у цифровому середовищі, у тому числі шляхом відшкодування шкоди. Ст. 68 Конституції України встановлює обов'язок кожного не посягати на права, свободи, честь і гідність інших осіб. Порушення цього обов'язку у сфері інформаційних технологій (наприклад, через онлайн-контент) може тягнути цивільно-правову відповідальність. Конституція України не містить спеціальних норм щодо цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, однак закріплює фундаментальні права і принципи - право на приватність, свободу інформації, захист честі та гідності, а також обов'язок не порушувати права інших осіб. Саме ці положення становлять конституційну основу для формування механізмів цивільно-правової відповідальності у цифровому середовищі та їх подальшого розвитку у галузевому законодавстві [11].

Також, цивільно-правова відповідальність регламентується, зокрема, положеннями статей 23 та 1167 Цивільного кодексу України [17]. Відповідно до цих норм особи, чії персональні дані були оброблені з порушенням законодавства, мають право на відшкодування як матеріальних збитків, так і моральної шкоди. Важливо, що навіть за відсутності фактичних фінансових втрат судова практика в Україні демонструє тенденцію до задоволення позовів щодо компенсації моральної шкоди, оскільки саме порушення права на приватність і недоторканність визнається достатньою підставою для її відшкодування [13]. Аналіз судової практики свідчить, що публічний статус суб'єкта не пом'якшує вимоги до відповідальності, а навпаки - може передбачати більш суворі стандарти її застосування [18].

Значний досвід у сфері правового регулювання відповідальності за порушення прав у цифровому середовищі сформовано

в країнах Європейського Союзу. Одним із ключових нормативно-правових актів у цій сфері є Загальний регламент про захист даних (General Data Protection Regulation – GDPR), який встановлює комплексні вимоги до обробки персональних даних [4]. Згідно з положеннями цього регламенту особи, які зазнали матеріальної або нематеріальної шкоди внаслідок порушення правил обробки персональних даних, мають право на отримання компенсації [6]. Важливою особливістю GDPR є покладення відповідальності як на контролерів даних, так і на операторів, які здійснюють їх обробку, що сприяє підвищенню рівня відповідальності суб'єктів цифрової діяльності [12].

Крім того, у правовій системі Європейського Союзу значну роль відіграє Директива про електронну комерцію (E-Commerce Directive), яка визначає правовий статус постачальників інформаційних послуг та встановлює межі їхньої відповідальності за інформацію, що поширюється через електронні платформи. Зокрема, відповідно до цієї директиви провайдери хостингових послуг можуть бути звільнені від відповідальності за зміст інформації, розміщеної користувачами, за умови відсутності фактичного знання про незаконний характер такого контенту [2].

Директива про електронну комерцію 2000/31/ЄС - це один із базових актів права Європейського Союзу, який заклав фундамент правового регулювання діяльності в цифровому середовищі, ухвалено з метою забезпечення належного функціонування внутрішнього ринку електронних послуг та створення єдиних правил для учасників онлайн-взаємодії [2].

Вищезгадана Директива визначає правовий статус постачальників інформаційних суспільних послуг (зокрема, провайдерів доступу, кешування та хостингу), а також встановлює принципи їхньої відповідальності. Ключовим положенням є так званий принцип «обмеженої відповідальності» (safe harbour), відповідно до якого постачальники хостингових послуг не несуть відповідальності за інформацію, розміщену користувачами, за умови, що вони не мають фактичного знання про її незаконний характер

або, отримавши таке знання, діють оперативно для видалення чи блокування доступу до неї.

Важливим елементом директиви є також заборона встановлення загального обов'язку моніторингу контенту. Згідно з Директивою провайдери не зобов'язані здійснювати постійний контроль за інформацією, яку передають або зберігають, що сприяє розвитку цифрових платформ та інноваційних сервісів. Водночас Директива передбачає необхідність співпраці з державними органами у випадках виявлення правопорушень.

Окрім питань відповідальності, Директива 2000/31/ЄС регулює і низку інших важливих моментів, що стосуються електронної комерції, зокрема вимоги до прозорості діяльності постачальників послуг, порядок укладення електронних договорів, а також правила щодо комерційних комунікацій в онлайн-середовищі [3].

У сучасних умовах значення Директиви про електронну комерцію залишається надзвичайно актуальним, оскільки вона стала основою для подальшого розвитку цифрового законодавства ЄС, зокрема ухвалення Акта про цифрові послуги (Digital Services Act – DSA). Таким чином, її положення відіграють ключову роль у формуванні балансу між свободою вираження поглядів в мережі «Інтернет», розвитком цифрової економіки та необхідністю захисту прав користувачів і забезпечення інформаційної безпеки [8].

Digital Services Act - встановлює нові правила для діяльності онлайн-платформ, спрямовані на підвищення прозорості їхньої діяльності, запобігання поширенню незаконного контенту та посилення захисту прав користувачів. Однією з важливих складових цього Акта є встановлення чітких процедур реагування на незаконний контент та посилення відповідальності великих цифрових платформ [8].

Акт про цифрові послуги є одним із ключових нормативно-правових актів Європейського Союзу у сфері регулювання цифрового середовища, ухваленим у 2022 році як Регламент (ЄС) 2022/2065 [8]. Його основною метою є створення безпечного, прозорого та відповідального онлайн-простору, у якому забезпечується баланс між свободою

вираження поглядів, розвитком цифрової економіки та ефективним захистом прав користувачів [15].

DSA встановлює комплексну систему правил для постачальників цифрових послуг, включаючи онлайн-платформи, маркетплейси, соціальні мережі та пошукові системи. Однією з ключових новел акта є впровадження диференційованого підходу до регулювання залежно від масштабу діяльності суб'єкта. Особливо суворі вимоги покладаються на так звані «дуже великі онлайн-платформи» (Very Large Online Platforms – VLOPs), які мають значний вплив на суспільство та інформаційний простір [14].

Серед основних положень Акта про цифрові послуги варто виділити встановлення чітких процедур виявлення та видалення незаконного контенту (notice-and-action mechanisms). Онлайн-платформи зобов'язані оперативно реагувати на повідомлення про протиправну інформацію, забезпечувати прозорість прийнятих рішень та надавати користувачам можливість оскарження таких рішень. Такі зобов'язання суттєво підвищують рівень процесуальних гарантій для користувачів [16].

Важливою складовою DSA є посилення вимог до прозорості діяльності платформ. Зокрема, передбачено обов'язок розкривати інформацію про алгоритми рекомендацій, принципи модерації контенту, а також звітувати про ризики, пов'язані з поширенням дезінформації, маніпуляцій чи незаконного контенту. Для великих платформ також встановлюється обов'язок проводити оцінку системних ризиків та впроваджувати заходи щодо їх мінімізації [8].

Окрему увагу приділено захисту прав користувачів, саме тому Акт передбачає заборону використання «темних патернів» (dark patterns), що вводять користувачів в оману, посилює правила щодо онлайн-реклами, зокрема забороняє таргетовану рекламу на основі чутливих персональних даних, а також встановлює додаткові гарантії для захисту неповнолітніх у цифровому середовищі.

Таким чином, Акт про цифрові послуги формує нову модель регулювання цифрових

платформ у ЄС, орієнтовану на підвищення відповідальності технологічних компаній, забезпечення прозорості їх діяльності та ефективний захист прав людини в Інтернеті. Він також має значний вплив на розвиток національного законодавства держав-членів та слугує орієнтиром для інших країн, зокрема України, у процесі гармонізації правового регулювання цифрового середовища.

Окрему увагу у зарубіжному законодавстві приділено питанням відповідальності у сфері штучного інтелекту та автоматизованих інформаційних систем. У країнах Європейського Союзу активно обговорюється необхідність запровадження спеціальних правових механізмів відповідальності за шкоду, заподіяну системами штучного інтелекту [7]. Зокрема, у проєкті регламенту ЄС щодо штучного інтелекту передбачається класифікація систем штучного інтелекту за рівнем ризику та встановлення відповідних вимог до їх використання [10].

Загалом аналіз зарубіжного досвіду свідчить про формування комплексного підходу до правового регулювання відповідальності у сфері інформаційних технологій [5]. Такий підхід передбачає поєднання норм цивільного права, спрямованих на відшкодування шкоди, із механізмами превентивного регулювання, які забезпечують безпечне функціонування цифрового середовища.

Для України врахування зарубіжного досвіду має особливе значення у контексті розвитку цифрової економіки та інтеграції до європейського правового простору. Гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами у сфері інформаційних технологій сприятиме підвищенню рівня правового захисту суб'єктів цифрових відносин, розвитку електронної комерції та забезпеченню належного рівня кібербезпеки.

Висновки

Аналіз європейського досвіду правового регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій свідчить про формування комплексної системи правових механізмів захисту прав у цифровому середовищі. Законодавство

багатьох держав передбачає спеціальні правові інструменти регулювання діяльності у сфері інформаційних технологій, що охоплюють питання захисту персональних даних, відповідальності цифрових платформ, кібербезпеки та захисту прав інтелектуальної власності.

Досвід країн Європейського Союзу демонструє ефективність комплексного підходу до правового регулювання інформаційних відносин, який поєднує норми цивільного, інформаційного та адміністративного права. Впровадження подібних механізмів у національне законодавство України сприятиме підвищенню рівня правового захисту суб'єктів цифрових відносин, розвитку цифрової економіки та гармонізації українського законодавства із міжнародними стандартами.

Література

1. Brownsword R., Goodwin M. *Law and the Technologies of the Twenty-First Century*. Cambridge: *Cambridge University Press*, 2012. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139047618>.
2. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/31/oj/eng>.
3. De Hert P., Papakonstantinou V. The new General Data Protection Regulation: Still a sound system for the protection of individuals? *Computer Law & Security Review*. 2016. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2016.02.006>.
4. De Hert P., Papakonstantinou V. The proposed Data Protection Regulation replacing Directive 95/46/EC: A sound system for the protection of individuals. *Computer Law & Security Review*. 2012. Vol. 28. P. 130–142.
5. Koops B. J. The trouble with European data protection law. *International Data Privacy Law*. 2014. DOI: <https://doi.org/10.1093/idpl/ipu002>.
6. Kuner C. *The General Data Protection Regulation: A Commentary*. Oxford: *Oxford University Press*, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198826493.001.0001>.
7. Renda A. Liability for Artificial Intelligence and Other Emerging Digital Technologies. *European Parliament*, 2020. DOI: <https://doi.org/10.2861/573689>.
8. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065>.
9. Teremetskyi V., Korol V., Nebyltsova O., Lukianenko L., Kovalova O., Maliar S. Convergence of EU and Ukrainian legislation in research and environmental areas within european integration and sustainable development strategies implementation. *RISUS – Journal on Innovation and Sustainability*, 2026. Vol. 16, № 4. P. 74–88. DOI: <https://doi.org/10.23925/2179-3565.2025v16i4p74-88>.
10. Veale M., Borgesius F. J. Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act. *Computer Law Review International*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.9785/cr-2021-220402>.
11. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text
13. Сафончик О. Актуальні питання цивільно-правового захисту та охорони персональних даних в мережі Інтернет за законодавством України. *Юридичний вісник*. 2023. № 5. С. 93–99.
14. Тищенко О. І. Цивільно-правова відповідальність у сфері інформаційних технологій. *Підприємництво, господарство і право*, 2021. № 3. С. 72–76.
15. Теремецький В.І., Цвірюк Д. В. Застосування зарубіжного досвіду правового захисту персональних даних в Україні. *Частина Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7.

№ 2. С. 73–82. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/662>.

16. Федоренко Т. В., Садковський С. П. Юридична відповідальність в інформаційній сфері: поняття та особливості. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. С. 82-85. Режим доступу: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.14>

17. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

18. Шимків О. Ю. Правові аспекти цифрової відповідальності в Україні та ЄС. *Інформація і право*. 2020. № 2. С. 45–50.

Oleksii Fast,

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Industry law and General Legal Disciplines, Institute of Law and Social Relations, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9919-5730>

EUROPEAN EXPERIENCE IN THE LEGAL REGULATION OF CIVIL LIABILITY IN THE FIELD OF INFORMATION TECHNOLOGY

The article examines the European experience of legal regulation of civil liability in the field of information technologies under conditions of rapid digitalization and the expansion of information relations.

It is substantiated that the intensive development of digital technologies causes new legal risks associated with unlawful processing

of personal data, dissemination of illegal content, infringement of intellectual property rights, unauthorized access to information systems, and infliction of material and moral damage on participants in digital relations.

It is determined that civil liability serves as an important legal mechanism for the protection of the rights and legitimate interests of participants in information legal relations, since it ensures compensation for damage and performs a preventive function.

The article analyzes the main legal acts of the European Union in this area, in particular the General Data Protection Regulation (GDPR), Directive 2000/31/EC on electronic commerce, and the Digital Services Act. Particular attention is paid to the legal status of digital service providers, the limits of their liability for user-generated content, procedures for responding to illegal information, and mechanisms for ensuring the protection of users' rights in the digital environment. Special emphasis is also placed on current trends in the development of legal regulation of liability in the field of artificial intelligence and automated systems.

It is concluded that the European approach is based on a combination of civil, information, and administrative law norms and may serve as an effective guideline for improving Ukrainian legislation in the context of European integration and the development of the digital economy.

Keywords: civil liability, information technologies, digital environment, legal regulation, GDPR, E-Commerce Directive, Digital Services Act, personal data, digital platforms, European experience.